

Historien om Namik-Kemalbiblioteket i Berlin.

Utvecklandet av ett offentligt bibliotek för turkisk litteratur - och dess avveckling.

Hacer Manap

Det handlar om det första och enda bibliotek i förbundsrepubliken Tyskland som inrättats speciellt för turkiska nyttjare. Tyngdpunkten i min undersökning har jag lagt på början av 1970-talet för att tydliggöra i vilken politisk och social miljö detta bibliotek uppstod.

Först något om huvudbiblioteket i Kreuzberg, eftersom det är där Namik-Kemalbibliotekets rötter finns. 1964 öppnade

stadsdelsområdet (bezirk) belägna Amerika-Gedenkbibliothek vid Hallesche Tor, skaffa litteratur på invandrarspråken. På den tiden förväxlades ofta biblioteket på Adalbertsstrasse med en bokhandel. Nyfikna turkar frågade de anställda om man om man också kunde köpa turkiska böcker. Så uppstod idén att på Kottbusser Tor erbjuda litteratur på deras modersmål. Man startade med en lös förfrågan för att väcka intresset för turkisk litteratur. Resultatet var entydigt

biblioteksproblem. Redan 1971 stod det klart för många att man inte kunde arbeta vidare i den nuvarande formen. Detta nödläge ledde 1973 till att man anställde en turkisk kollega, Ümit Mergen. Han hade ingen bibliotekarieutbildning, men hans skolunderbyggnad och tvåspråkighet verkade göra honom lämpad för denna syssla. Hans närvaro på biblioteket ledde till ytterligare ökad besöksfrekvens, så att biblioteksledningen vände sig till ledningen för stadsdelsområdet

i Kreuzberg med begäran att ställa det starkt ökande beståndet av turkisk litteratur på egna ben.

Nytt bibliotek

Då Kreuzbergs förvaltning redan sedan 1972 hade haft idén med ett arbetsplatsbibliotek för utländska arbetstagare, kunde konceptet genomföras när Bethaniasjukhuset vid Mariannenplatz stängdes. Detta eftersom hela byggnaden 1970 övergått till att användas av distriktsförvaltnings myndigheten

1974 kunde den nya filialen i Bethania

öppnas. Den erbjöd på 217 m² litteratur för barn, ungdom och vuxna. Här fanns uppslagsverk, facklitteratur, skönlitteratur, tidskrifter och dagstidningar och så småningom under 90-talet även icke tryckt material.

Den turkiska bibliotekariern övertog ledningen för den nya filialen. Han berättade för mig att rapporteringen

Kreuzbergs huvudbibliotek vid trafikknutpunkten Kottbusser Tor vid Adalbertstrasse. Detta nya bibliotek fick 1976 namnet Wilhelm-Liebknicht-Bücherei. Liebknicht levde 1826 - 1900 och var en av grundarna av det socialdemokratiska partiet, SPD.

Redan på 70-talet bodde 28.000 turkar i Kreuzberg och biblioteket började, liksom det likaså i

positivt. Därför beslöt man sig att ställa upp några bokhyllor på huvudbiblioteket på Kottbusser Tor.

"bir kitaph onlara da alabilir miyiz?" (kan vi ställa upp några bokhyllor åt er?)

Det ökade intresset för litteratur på turkiska försatte bibliotekarierna i ett svårt läge och ledde t o m till

i media och folks prat hade lett till ett beklagligt missförstånd; Man talade om ett "bibliotek för utlänningar". Vad man inte hade räknat med, var att det kom många invandrare av andra nationaliteter med förhoppningen att hitta litteratur på sitt eget modersmål. För att det här misstaget inte skulle upprepas döpte man om biblioteket till "Turkiskt bibliotek". Det framgår av

förvaltningens handlingar att man på 70-talet till en början huvudsakligen omnämde det som "Bibliotek för utlänningar".

Först cirka sex månader senare uppkallades den nya filialen i Bethanien efter den turkiska poeten och journalisten Mehmet Namik Kemal. Denne levde i slutet av 1800-talet i Osmanska riket och blev förföljd för sin framstegsvänliga inställning.

Biblioteket och dess personal

Till att börja med fick bibliotekschefen och en biblioteksanställd ta hand om alla förekommande göromål. Senare tillkom en halvtidsanställd. Till bibliotekschefens uppgift hörde förvärv, registrering, utlån, statistik, krav. Parallellt med sina ordinarie uppgifter gick han en rad fortbildningskurser. Katalogiseringen gjordes tvåspråkig så att alla tyskspråkiga kollegor skulle kunna förstå. Öppettiderna fyra timmar per dag från måndag till fredag. Senare måste alla filialer pga. sparkrav hålla stängt onsdagar.

Biblioteket och förvärvsproblemen

För de nya filialerna fanns egna medel till inköp. Budgeten var ca 10.000 DM. Av den summan köptes 20 % tyskspråkiga och 80 % turkiskspråkiga medier in.

En rad problem dök upp. Till att börja med försökte man skaffa böcker hos de på den tiden i Berlin existerande turkiska boklådorna.

Helt omöjligt visade sig vara att skaffa böcker via turkiska förmedlare då dessa bara var intresserade av större kvantiteter.

Försök att skicka per post från Turkiet stöp på kravet om förskottsbetalning och att förlagen vägrade ta tillbaka böcker som inte biblioteken ville ha.

För att råda bot på dessa problem för biblioteksförståndaren från 1975 två, tre gånger om året till Istanbul. Han knöt där de nödvändiga kontakterna med bokhandlare, som försåg honom med förslag på litteratur. Dessutom samarbetade han med det tyska Anadolu Verlag. I arbetet med val av litteratur granskade han självklart också utlåningsstatistiken, som också påverkade nyanskaffningen. Hans handlingsutrymme när det gällde förvärv ökade också genom de, jämfört med tyska förhållanden, gynnsamma priserna i Turkiet.

Biblioteket och beståndsupbyggnaden

Man tog hänsyn till biblioteks- nyttjarnas önskelista när den inte stred mot inköspolicyn. Ofta gjordes försök att skänka böcker med politiskt och/eller religiöst innehåll till biblioteket. Flera av dessa böcker kom, enligt biblioteksförståndaren, från utländska förlag och kritiserade den turkiska regeringens politiska linje.

Biblioteksförståndaren tolkade sitt ansvar för biblioteket så att han såg det som nödvändigt att enbart förvärva böcker på "sunda vägar" genom etablerade boklådor i Turkiet. Den hållningen utsatte honom för mycket kritik.

Biblioteksbesökarna hade ursprungligen tre dagliga tidningar: boulevardtidningarna Hürriyet och Milliyet och den med Berliner Tagesspiegel jämförbara Cumhuriyet. Den sistnämnda kom snart att avbeställas pga. allt för högt flygporto. Istället för den tog man den upplaga av Cumhuriyet som kom varje vecka och som redan då fanns tillgänglig i tidningskiosker.

Barnböcker

På 70-talet publicerades relativt få barnböcker i Turkiet. Större delen köptes in för att bygga upp biblioteksbeståndet. Då böckerna trycktes på dåligt papper men hade en glädjande stor användning måste ofta nya böcker anskaffas. Dessa missförhållanden påpekade biblioteksförståndaren redan i årsberättelsen 1974/75 och krävde en höjning av inköpsanslaget. Bibliotekets bestånd utgjorde till att börja med 6.500 medier av olika slag och växte till 1974 till 10.000 böcker.

Årsberättelsen för 1974 visade upp 30.000 utlån, 1975 hade utlånen fördubblats till 60.000, trots att bokbeståndet bara vuxit med 1.000 band.

1982 hade man ca. 20.000 enheter medier och utlånen låg på ca. 87.000.

Ganska länge lyckades biblioteksförståndaren genomföra en kontinuerlig och omfattande uppbyggnad av mediabeståndet. Många andra tyska bibliotek lyckades däremot inte under 70-

och 80-talen att långsiktigt säkra utbudet för invandrare vare sig ekonomiskt eller personellt.

Tidigt insåg man också behovet av att ha turkiska tidningar och tidskrifter.

Biblioteket och dess besökare

Under årens lopp har biblioteksföreståndaren sett generationer av biblioteksnyttjare komma och gå. I vårt samtal betecknar han den första generationen som ”pålitlig och disciplinerad” Den andra generationen, menar han, präglas av att slitas mellan hemma och borta. Den tredje generationen släpar på sina föräldrars problem och kan varken riktig turkiska eller tyska. Denna utveckling har lett till att de knappt längre kan läsa turkisk litteratur och knappast besöker tyska bibliotek.

Vad det gäller den sociala strukturen hos biblioteksnyttjarna kunde han bara återge sina egna uppfattningar och ingen systematisk statistik.

De sista åren inträffade en viss stagnation i tillväxten av det turkiska beståndet. Möjligen berodde det på den felaktiga antagandet att ett utbud av böcker på det egna modersmålet förlorat sin centrala betydelse när man nu behärskade tyska språket i så stor utsträckning.

En annan faktor som bidrog till stagnationen var säkert insikten att ett övervägande turkiskt litteraturutbud skulle kunna vara integrationshämmande. Av det skälet kom andelen tyskspråkig litteratur att förstärkas.

Dagens bibliotek

På 90-talet vann videon inträde i biblioteksbeståndet. Då handlade det nästan enbart om underhållnings- och kärleksfilmer. På så vis ”köpte” man sig höga lånesiffror. Böckerna kom att användas mindre.

Idag letar man förgäves efter Namik-Kemal-biblioteket i Bethania.

Anledningen till det återspeglar den politiska och kommersiella situationen i Berlin under de senaste åren. Den under 90-talet allt mer påträngande finansiella krisen i Berlin stadsdelsområden ledde också inom biblioteksområdet till stora neddragningar. Också Namik-Kemal-biblioteket drabbades av dessa sparkrav. Efter biblioteksföreståndarens avgång stängdes biblioteket i Bethania i september 2000.

Inom ramen för en förvaltningsreform lades Kreuzbergs och Friedrichshains stadsdelsområden samman. och Wilhelm Liebknecht-biblioteket förlorade sin position som huvudbibliotek i området. Genom att centralisera avdelningar till huvudbiblioteket i Friedrichshain, kom det att finnas plats i Wilhelm Liebknecht-biblioteket att åter förlägga beståndet i Namik Kemal-biblioteket där.

Före flytten i mars 2001 ägde en drastisk gallring rum. Den avsåg dubletter, föråldrad litteratur och medier, som inte varit så ofta utlånade. Av det turkiska beståndet blev bara 5.700 en del av samlingarna i Kottbusser Tor. 500 mediaenheter av det kvarvarande övertog det lilla Bona Peiser-biblioteket på Oranienstrasse.

Inte nöjd

Från en intervju med den pensionerade biblioteksföreståndaren Ü. Mergen:

”Även om vi blev integrerade - i formell mening - var det ändå som jag såg det i början för trettio år sedan i en vrå. Jag är inte nöjd... Men jag hade inga alternativ. Man fick antingen acceptera det eller ingenting... Fast jag vill å andra sidan inte verka otacksam.. Får vara nöjd med att biblioteket fortfarande existerar under sitt namn” sade herr Mergen, som 2001 p g a hjärtbesvär blev pensionär.

Namik Kemal-biblioteket åtnjöt ännu några år i fackkretsar anseende som ett föredöme. Av det skälet förevisades det inom ramen för 2003 års IFLA-möte för de utländska besökarna. Så framställdes den aktuella standarden för multikulturellt biblioteksarbete i Tyskland.

Ombyggnad

2007 följde en omfattande modernisering och omorganisation av Wilhelm Liebknecht-biblioteket.

De turkspråkiga romanerna placerade i ett överskådligt hörn på andra våningen. För facklitteraturen tänkte sig chefen för Kottbiblioteket en särskild lösning:

”Som ett test kommer dessutom på försök det omfattande turkiska fackboksbeståndet inte längre presenteras sammanhållet och avskilt, utan systematiskt placeras

tillsammans med tyska böcker i samma ämne. Denna åtgärd skall inte bara visa på likvärdigheten hos språken i en av turkiskt präglad omgivning, utan bygger också på uppfattningen att allt fler (yngre) turkisktalande biblioteksbesökare mer utgår från innehållet än från språket och ganska oproblematiskt kan växla från ett språk till ett annat. Det kommer att bli spännande...” (B. Braun, Wilhelm Liebknecht-biblioteket i: Lesen inder City. Newsletter der Citybibliothek Berlin, 04/2007)

På senare år har man åter bemödat sig mera om att uppdatera det turkspråkiga beståndet vid Kottbusser Tor.

Trots det frågar jag mig ängsligt om inte Namik Kemal-biblioteket, efter att det lagts ner som eget bibliotek för de turkiska invånarna och det resterande beståndet delats upp på flera parter, håller på att försvinna som Namik Kemalbibliotek vid Kottbusser Tor.

Hacer Manap har studerat Sociologi/Journalistik i Berlin. 2003 blev hon klar med sina studier vid Humboldtsuniversitetet i Bibliothekswissenschaft. Artikeln är skriven för bis och bygger på hennes examensarbete om Namik-Kemal-bibliotekets historia i distansstudier vid Institut für Bibliothekswissenschaft vid Humboldtsuniversitetet i Berlin. Hacer arbetar sedan 2000 på Staatsbibliothek zu Berlin/ Preussischer Kulturbesitz.

övers. från tyskan: Lennart Wettmark